

En samtale om læsning og skrivning med digitale medier

En rundbordssamtale med Lisbeth Holm, Marie Borregaard Vinther, Viola Heine Sørensen, Maria Lauridsen van der Schaft og Jeppe Bundsgaard.

NINA BERG GØTTSCHE, VIA UNIVERSITY COLLEGE & KATJA SØRENSEN VILJEN, NATIONALT VIDENCENTER FOR LÆSNING

”Vi har ikke mange bøger. Min storebror har nærmest ingen bøger.”

”Jeg tror, vi har nogle bøger et eller andet sted, men vi har ikke fået dem udleveret. Mange gider ikke slæbe rundt på deres bog, så de læser også frilæsning på computeren.”

Maria og Viola fra 8. klasse på Egebakkeskolen fortæller her om tekstlandskabet i undervisningen, som i høj grad er præget af digital læsning. Centeret har mødt de to elever, deres dansklærer, en gymnasielærer og en professor i danskfagets didaktik til en snak om læsning og skrivning i danskfaget med i-bøger, digitale læremidler og platforme.

Maria og Violas lærer, Lisbeth, fortæller, at fagportaler fylder meget på skolen, og gymnasielærer Marie fortæller, at i gymnasiet benytter mange undervisere indscannede tekster. Det er der både fordele og ulemper ved.

Fordele ved digital læsning

Rundt om bordet er der stor enighed om, at fagportaler tilbyder spændende forløb, som udnytter multimodale og interaktive muligheder. Elevernes læsning kan understøttes af videoklip og links til andre videnskilder, og eleverne kan blive guidet i læseprocessen gennem spørgsmål og arbejdsopgaver undervejs. Det er alt sammen noget, der kan styrke og stilladsere elevernes aktive læsning og forståelse af teksterne. Lisbeth fremhæver blandt andet en funktion, hvor et synonym dukker op, når man sætter cursoren på et ord: ”I stedet for ’diskussion’ står der måske ’samtale’. Det forstyrrer ikke læsningen så meget, som hvis man skal læse en hel ordforklaring. Det er en god måde at understøtte forståelsen uden at hindre læseflow. Og elever, som ikke har lyst til at sige det højt, at der er noget, de ikke forstår, eller som ikke lige får slået ordet op, de får en mulighed for at blive stilladseret.”

” Elevernes læsning kan understøttes af videoklip og links til andre videnskilder, og eleverne kan blive guidet i læseprocessen gennem spørgsmål og arbejdsopgaver undervejs.

Også eleverne er glade for portalernes stilladserende greb. Viola fortæller: ”På portalerne bliver vi guidet rundt med spørgsmål, som ikke altid er i bøgerne. Det er en god hjælp, så vi kommer til at tænke over det, vi læser.”

En anden fordel ved arbejdet på portaler er den lette tilgang til læse- og skriveteknologi (LST). LST er for eksempel stavekontrol, oplæsning af tekst eller tekst-til-tale. I det digitale klasseværelse bliver LST et integreret værktøj for alle og ikke noget, som kun er tilgængeligt for elever i læse- og skrivevanskeligheder. Det tiltaler Maria: ”Hvis det er en meget lang tekst, så sætter jeg oplæsning til.” Lisbeth fortæller, hvordan hun bevidst opfordrer alle elever til at forholde sig til, hvornår for eksempel lyttelæsning er en fordel: ”Det er blevet meget nemmere at gøre LST-erfaringer fælles – måske giver det mening at lyttelæse, så man kan notere. Det, som elever i læsevanskeligheder er afhængige af, kan det være godt for resten af klassen at få øje på potentialet i. Det handler om at få afprøvet mulighederne.”

Udfordringer ved digital læsning

Selvom den digitale stilladsering kan styrke forståelsen, så oplever Lisbeth ikke, at den kan stå alene. Portalernes forløb redaktiserer hun, så de tilpasses den aktuelle undervisnings mål og elevgruppen: ”Vi tilpasser materialet, springer dele over og lægger andet til, så det passer ind i den situation, vi er i, og hvem vi er.” Dette nikker eleverne Maria og Viola genkendende til: ”Det kan blive rigtig uoverskueligt, hvis vi skal lave alt, hvad portalen kommer med, så Lisbeth vælger ud, og det er rigtig rart.”

” ”Det kan blive rigtig uoverskueligt, hvis vi skal lave alt, hvad portalen kommer med, så Lisbeth vælger ud, og det er rigtig rart.”

Opsætningen af de digitale tekster kan være uoverskuelig, og fagportaler tilbyder så mange mulige veje gennem stoffet, at man som lærer er nødt til at vise eleverne en læsesti. Lisbeth forklarer: ”De muligheder, der er, er samtidig også de farer, der er. Der er hele tiden noget, der bryder læsningen op – for eksempel en lille film, man kan se. Der er hele tiden noget andet. Man kan lige gå tilbage og se i redskabsmodulet, og det kan være rigtig godt, hvis man har overblikket over det, men det kan også være forvirrende.”

Også Marie Borregaard Vinther, der er medforfatter til læremidler rettet mod gymnasiet, oplever, at gymnasieelever har brug for stilladsering, når de læser digitalt. I gymnasiet anvendes i stigende grad indscannede tekster og digitalt materiale sammen med papirbøger, og rigtig meget af elevernes læsning foregår derfor på skærm. Det er Maries erfaring, at hun må hjælpe eleverne med at opnå en fordybet læsning: ”Elevernes vaner på skærmen flyttes over til læsningen af tekster til danskfaget, fordi de er indscannede og ikke foreligger i papirform. Man kører lidt op og ned, som man gør, når man sidder med sin telefon.” Derfor oplever Marie, at elevernes læseproces med fordel kan støttes ved at indsætte små læseguides og andre opgaver i de indscannede pdf-filer. Marie fortæller, at den form for stilladsering er nødvendig, fordi de vaner, som kendetegner digital læsning på de sociale medier, aktiveres hos eleverne: ”Hjernen tænker, at der kan komme en notifikation, så eleverne læser med et andet koncentrations- og opmærksomhedsniveau.”

I gymnasiet sidder eleverne med åbne skærme i det meste af undervisningen, ”...og der foregår rigtig meget andet end faglig aktivitet. De ser film, de shopper, og de er på sociale medier,” forklarer Marie.

Både Maria og Viola nikker genkendende til Maries pointer: ”Det sker også, at vi går ind på spil. Det sker jo, ret ofte nok.” Der er mange muligheder for at blive afledt, og teknologien gør det muligt at lade sig fange ind, uden at det er synligt. Man kan, som Maria udtrykker det, ”trykke på to knapper, og så er spillet skjult.”

Jeppes forstår godt, at eleverne har svært ved at administrere det: "Det er forståeligt, at når man som elev har adgang til hele verden, så kan man blive forstyrret og glemme at høre efter, hvad læreren siger." Den digitale læsning har på den måde mange faldgruber, som kræver en didaktisk indsats: Læreren skal vise eleverne en tydelig læsesti på skærmen og vælge til og fra.

Elevers læsning på internettet

På fagportaler og i indscannede tekster behøver eleverne en tydelig læseguide, men også navigationskompetencer: "Det kan være svært for elever at forstå hele platformens opbygning, så de skal undervises i, hvordan man kan udnytte funktionerne – man er nødt til at vise, hvor man kan finde ud af, hvordan man er kommet ind på en side ved at se på stien." Marie stemmer i: "Der er nogle basale it-færdigheder, som må tematiseres, og som kræver undervisning." Jeppe supplerer: "Vi lider af den alvorlige og udbredte misforståelse, at eleverne er digitalt indfødte. De bruger de digitale medier, men det betyder ikke, at de forstår, hvordan de virker. Over de sidste 30 år er computere blevet så lette at betjene, at det hindrer muligheden for at lære, hvordan it-systemer fungerer, og hvordan digitale platforme fungerer, og dermed bliver det også lettere at læse ukritisk."

Jeppes fremhæver, at den sidste PISA-undersøgelse¹ viser, at danske elever er udfordrede, når det kommer til kritisk læsning: "Hvis vi ser på danske elevers evne til at forholde sig kritisk til det, de finder på nettet, så er det kun ca. 2-3 procent, som kan læse kritisk og vurdere. Vi har fejlet som system ved ikke at undervise langt mere i helt basale it-færdigheder, såsom hvordan hjemmesider er bygget op, og hvad de vil med læseren."

Den kritiske læsning savner Marie også, når hendes elever arbejder med litterære værker. Hun oplever, at elevernes forarbejde med litterære tekster i form af research på internettet kommer til at skygge for deres egen dømmekraft, deres egen analytiske tilgang og dermed faktisk svækker læsningen: "Når vi læser litterære tekster, så har jeg oplevet, at elever starter med at google teksten – finder 'gulddoter' på nettet, og så spiller de ind med, hvad andre har tænkt om teksten fremfor at stole på deres egen læsning. Eleverne er så styrede af vanen med at google, så de helt glemmer at tænke selv."

Jeppes bedste bud på udvikling af elevernes kritiske og selvstændige tilgang til det, de læser på internettet, er at tilbyde dem endnu mere autenticitet og samarbejde i undervisningen. Jeppe forklarer: "Det ville være godt, hvis undervisningen gik i retning af mere gruppearbejde og processer, hvor eleverne er mere aktive med i samarbejde at undersøge, producere og skabe noget, de synes er vigtigt og meningsfuldt."

Skrivning med digitale platforme

Vi forlader emnet læsning og spørger til oplevelser af at skrive med digitale læremidler. Viola forklarer, at hun lige nu er i gang med at skrive en reportage: "Vi bruger en fagportal i dansk. Her får man hjælp til, hvordan man kan gribe skrivningen an. Det er rigtig rart, også når man arbejder hjemme, og Lisbeth ikke lige er der. Så kan man gå tilbage og se eksempler på reportager." Viola har også glæde af den sproglige guidning, som findes på portalen: "Man får hjælp til, hvad man kunne skrive: 'Her kan du bruge billedsprog, start med et citat, varier i korte og lange sætninger' – det er en støtte, fordi jeg ikke selv havde tænkt over det." Maria oplever også, at det er en støtte, at skriveprocessens faser bliver tydelige på portalen: "Vi har også skrevet en portrætartikel. Vi skulle først undersøge den person, vi skulle skrive om: 'Hvad laver hun, hvad er hendes drømme...' Det gør, at man kommer lidt mere i dybden og får planlagt, inden man går i gang med at skrive."

1 PISA står for Programme for International Student Assessment og gennemføres hvert tredje år.

”Her får man hjælp til, hvordan man kan gribe skrivningen an. Det er rigtig rart, også når man arbejder hjemme, og Lisbeth ikke lige er der.”

Ligesom eleverne ser Lisbeth muligheder i portalernes facilitering af skriveprocesser, og at eleverne støttes i deres sproglige valg. Men også her oplever hun, at en redidaktisering er nødvendig: ”Skriveskabelonerne på fagportalen bruger vi, men de er ofte alt for komplicerede. Hvis man virkelig har brug for en skriveskabelon, så har man brug for, at det er enkelt. Nogle gange står der alt for meget. Det er nærmest en komprimeret genrebeskrivelse, og så er nogle af dem forkeret bygget op. Man kan for eksempel se skabeloner, hvor det sidste felt er ’sproget’. Det er ikke godt nok.”

Der er også organisatoriske problemer med de digitale skrivestilladser. Lisbeth lader sjældent eleverne skrive direkte ind i fagportalerne: ”Vi skriver aldrig inde i portalerne, det bliver bare væk, det er vores erfaring. Vi flytter spørgsmålene ud og lægger dem over i en delt fil på skolens læringsplatform, for så kan eleverne samarbejde, og jeg kan som lærer følge processen. Jeg kan følge med i, hvem er hvor, og jeg kan bruge det i en evaluering, inden jeg skal forberede næste time.” På den måde kan elevernes skriftlige produkter organiseres, så de kommer til at udgøre en digital portfolio, som både eleverne og læreren kan vende tilbage til. Også i gymnasiet ser Marie nytten af delte dokumenter, men hun oplever, at det forvirrer, hvis eleverne skal ud på mange platforme: ”Vi skal jo være opmærksomme på, at gymnasieelever går fra det ene fag til det andet, så det er forståeligt, at de efterspørger et fælles sted, hvor de kan samarbejde. Det kan vi som lærere støtte op om ved at vælge den samme platform.”

Feedback på tekster

Til gengæld giver det digitale gode muligheder for organisering af feedbackprocesser. Når Marie giver respons på elevernes skriftlige arbejde, foregår det med brug af programmer, hvor læreren ud over sin egen respons kan guide eleverne i en peerfeedbackproces med hinanden: ”Som lærer kan man eksempelvis lave rubrikker med spørgsmål, som eleverne kan give hinanden respons ud fra, for eksempel: ’Er indledningen fængende?’ Så har eleverne nogle kriterier at give deres respons ud fra.”

Set fra Jeppe’s perspektiv er det organisatoriske niveau netop et af de områder, som de digitale platforme bør kunne facilitere: ”Det er netop den type af processer, som burde være integreret i portalerne, fordi det giver lærerne et ekstra *overload*, når de skal flytte og oprette mapper og gøre ved.” I det hele taget oplever Jeppe, at portalerne kan blive bedre til at understøtte kreative samarbejdsprocesser: ”Portaler mimer langt hen ad vejen en traditionel undervisning med underviseroplæg efterfulgt af elever, der arbejder med stoffet.” Men portalerne egner sig netop til at understøtte meget mere komplekse arbejdsprocesser, mener Jeppe, og han efterlyser, at de digitale læremidler bruger teknologiske praksisser, som anvendes uden for skolen, og udnytter de interaktive muligheder, der er på computeren. For eksempel kunne teknologien bruges til at skabe mere projektorienterede forløb ved at understøtte, at eleverne fordeler opgaver, aftaler deadlines, følger op på arbejdet, udveksler delprodukter, læser og giver respons på hinandens arbejde og så videre.

Grammatik på skærmen

Rundt om bordet er der delte meninger om grammatikopgavers plads i undervisningen, uanset hvilket medie de optræder i. Men opgaverne er noget, som fylder meget i danskundervisningen, og noget tyder på, at de typisk bliver endnu mere individualiserede i de digitale læremidler. Viola fortæller: ”Når vi har de fælles grammatikbøger, så gennemgår vi jo sammen på klassen, og vi sidder også i grupper, og så taler vi om: ’Er det dét eller nej, er det dét?’ Og så får man det ligesom mere ind og husker det. Når vi arbejder på

portalen, så går man ligesom bare videre. Man er lidt mere ligeglad med det.” Maria er enig: ”Jeg kan bedre lide at lave grammatik i rigtige bøger, så kan man gå tilbage og se på siderne igen. Når jeg arbejder med de digitale træningsopgaver, så ville jeg faktisk ikke vide, hvordan jeg går tilbage og finder de opgaver, vi har lavet.”

Lisbeth foretrækker også papirudgaven: ”Når eleverne sidder med det fysiske materiale, så samarbejder de. Det gør de ikke i samme grad, når de sidder med opgaver på nettet. De diskuterer ikke på samme måde med hinanden, når de er i tvivl.”

” **Når eleverne sidder med det fysiske materiale, så samarbejder de.
Det gør de ikke i samme grad, når de sidder med opgaver på nettet.**

Hvad skal det digitale i danskfaget i fremtiden?

Når vi opsummerer de fælles refleksioner, så er de digitale læremidler særligt velegnede til at organisere skriveprocesser og stilladsere aktiv læsning af kortere tekster.

Der er oplagte muligheder for udvikling af bedre digitale løsninger ifølge både forsker og lærere. Lisbeth drømmer om digitale storylineforløb: ”Jeg savner mere kreativitet i de digitale forløb, at man ikke skal gå fra punkt et til punkt syv i en bestemt rækkefølge. Man kunne for eksempel være på et bibliotek eller et museum. Måske kunne man finde inspiration i spilverdenen. Så kunne Viola for eksempel have lavet noget, og så kunne vi andre gå ind og trykke på hende og høre noget om det. Noget mere kreativt.”

Den idé matcher professorens ønsker om mere fokus på samarbejde og autentiske opgaver for eleverne i de digitale universer. Og så minder Jeppe os om, at det digitale tekstlandskab er meget større end blot skriftsproglige tekster.

Lærerne – både Marie og Lisbeth – ønsker sig samtidig, at forskningen vil udvikle værktøjer og forståelser, der kan hjælpe dem med at fastholde elevernes fordybelse og koncentration i det digitale, som for mange elever i dag måske er forbundet med overfladisk læsning og surfen rundt på nettet.

Eleven Maria husker os på, at lærerens rolle i undervisning med digitale læremidler er afgørende: ”Læreren skal veksle mellem, hvor meget læreren skal forklare, og hvor meget eleverne skal lave selv. Det skal ikke bare være snak og så lave opgaver, men læreren skal veksle mellem arbejde på skærmen og så i dialog med klassen.”

Om deltagerne i rundbordssamtalen

- ▶ *Viola Heine Sørensen* og *Maria Lauridsen van der Schaft*, elever i 8. klasse på Egebakkeskolen i Brabrand
 - ▶ *Lisbeth Holm*, dansklærer og læsevejleder på Egebakkeskolen i Brabrand
 - ▶ *Marie Borregaard Vinther*, lektor i dansk og samfundsfag på Rosborg Gymnasium & HF
 - ▶ *Jeppe Bundsgaard*, professor i danskfagets didaktik på Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse.
- i samtale med *Nina Berg Gøtttsche*, VIA UC og *Katja Vilien*, Nationalt Videncenter for Læsning.